

Türk Eğitim Tarihi

Editörler:

Mustafa KILINÇ

Songül KEÇECİ KURT

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KILINÇ - Doç. Dr. Songül KEÇECİ KURT

TÜRK EĞİTİM TARİHİ

ISBN 978-605-80114-3-4

DOI 10.14527/9786058011434

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2019, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler/ANKARA
Tel: 0312-3411020

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılının heyecanını yaşadığımız bugünlerde; milli ve manevi değerleri bakımından güçlü, geçmişte ve bugün oluşturulan eğitim yaşantılarını bilen, geleceğe umutla bakabilen, cumhuriyetimizin temel niteliklerine gönülden bağlı, alanında ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet edebilir bilgi düzeyine sahip, analitik düşünen, çevresindeki ve dünyadaki gelişmeleri yakinen takip eden sosyal bireylere sahip olmak, milli eğitim sistemimizin öncelikli hedeflerindedir. Elinizde bulunan **Türk Eğitim Tarihi** kitabı bu hedefleri gerçekleştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Alanında uzman 15 farklı üniversiteden 22 akademisyen tarafından telif edilmiştir. Bu eser iki ana bölüm ve bunların alt başlıklarından oluşmuştur. Çalışmanın iki ana bölüme ayrılmasındaki hedef; eserini üniversitelerde okutulan Türk Eğitim Tarihi dersini alan öğrenciler ve bu dersi veren öğretim üyelerinin istifade etmelerini sağlamanın yanında bu alana ait özgün konuları ele alarak eğitim tarihi çalışan akademisyenlerin ve Türk eğitim tarihine özel ilgi duyanların hizmetine sunmaktır.

Türk Eğitim Tarihi kitabının birinci kısmı Türk Eğitim Tarihi, Türk Eğitim Tarihinin Konusu, Yöntemi ve Kaynakları, İslâmiyet Öncesi Türklerde Eğitim-Öğretim ve Bilim, İlk Müslüman Türk Devletlerinde Eğitim, Büyük Selçuklu Devleti Döneminde Eğitim, Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Eğitim, Osmanlı Devleti Kuruluş ve Yükseliş Dönemi Eğitim Faliyetleri, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a Kadar Eğitimde Yenileşme Hareketleri (1776-1839), Osmanlı Devleti Tanzimat Dönemi Eğitim Faliyetleri, Mutlakiyet (II. Abdülhamid) Dönemi Eğitimi (1876-1909), II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimi, Atatürk Dönemi Eğitim Tarihi, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları, 1950'den Günümüze Türkiye'de Eğitim Faliyetleri bölümlerinden oluşmaktadır.

İkinci kısım; Türk Eğitim Tarihinde Vakıfların Yeri ve Önemi, Mehmed Esad Safvet Paşa ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri, II. Meşrutiyet Döneminde İlk ve Orta Öğretimde Alan Eğitimi, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Eğitimi Sistemine Yönelik Metinler (1908-1928), Türkiye'de Geçmişten Günümüze Müzecilik ve Müze Eğitimi, Türkistan Şehirlerinde Eğitim-Öğretime Genel Bir Bakış, Türkiye'de Özel Eğitim gibi özel başlıklardan oluşmaktadır. Kitabımıza ayrıca okuyucuların istifade etmelerini sağlamak amacıyla Türk Eğitim Tarihi Terimleri Sözlüğü ve Faydalı Linkler bölümü eklenmiştir. Eser hazırlanırken kullanılan kaynaklar hem metin içinde hem de bölüm sonlarında verilmiştir. Bölümlerin başında eğitim ve öğrenmeye dair özlü sözler bulunmaktadır. Ayrıca kullanıcılara daha faydalı olabilme umuduyla her bölüm için birer bölüm sunusu hazırlanmıştır.

Kronolojik olarak hazırlanmış olan Türk Eğitim Tarihi kitabımızın yazılmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, kitabın mizanpajı ve basılması sürecinde yardımcı olan Sayın Servet Sarıkaya şahsında tüm Pegem Akademi ailesine şükranlarımızı sunarız. Bu eserin öğretmen adayları, araştırmacı ve akademisyenler için faydalı olması ümidiyle...

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KILINÇ

Doç. Dr. Songül KEÇECİ KURT

AMASYA, 2019

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KILINÇ - Doç. Dr. Songül KEÇECİ KURT

I. KISIM: Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Eğitim Tarihi

1. Bölüm: Türk Eğitim Tarihi, Türk Eğitim Tarihinin Konusu, Yöntemi ve Kaynakları

Dr. Öğr. Üyesi Cihan KARA, Artvin Çoruh Üniversitesi

2. Bölüm: İslâmiyet Öncesi Türklerde Eğitim-Öğretim ve Bilim

Prof. Dr. Orhan DOĞAN, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Muraz BUDAK, Gaziantep Üniversitesi

3. Bölüm: İlk Müslüman Türk Devletlerinde Eğitim

Arş. Gör. Serhat ALTINKAYNAK, Sinop Üniversitesi

4. Bölüm: Büyük Selçuklu Devleti Döneminde Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YILMAZ, Amasya Üniversitesi

5. Bölüm: Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YILMAZ, Amasya Üniversitesi

6. Bölüm: Osmanlı Devleti'nde Kuruluş ve Yükseliş Dönemi Eğitim Faaliyetleri

Doç. Dr. Efkan UZUN, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

7. Bölüm: Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a Kadar Eğitimde Yenileşme Hareketleri (1776-1839)

Doç. Dr. Meltem Begüm SAATÇI ATA, Akdeniz Üniversitesi

8. Bölüm: Osmanlı Devleti Tanzimat Dönemi Eğitim Faaliyetleri

Dr. Sevim CEYLAN DUMANOĞLU, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

9. Bölüm: Mutlakiyet (II. Abdülhamid) Dönemi Eğitimi (1876-1909)

Doç. Dr. İbrahim Caner TÜRK, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

10. Bölüm: II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimi

Doç. Dr. Songül KEÇECİ KURT, Amasya Üniversitesi

11. Bölüm: Atatürk Dönemi Eğitim Tarihi

Doç. Dr. Fahri KILIÇ, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

12. Bölüm: Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları (1938-1950)

Prof. Dr. Mustafa ŞANAL - Doç. Dr. Eray ALACA, Giresun Üniversitesi

- 13. Bölüm: 1950'den Günümüze Türkiye'de Eğitim Faaliyetleri**
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KILINÇ, Amasya Üniversitesi
- II. KISIM: Türk Eğitim Tarihine Yönelik Özel Konular**
- 14. Bölüm: Türk Eğitim Tarihinde Vakıfların Yeri ve Önemi**
Dr. Öğr. Üyesi Gürkan CEVGER, Amasya Üniversitesi
- 15. Bölüm: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Öğretmen Yetiştirme Modelleri**
Dr. Sevim CEYLAN DUMANOĞLU, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- 16. Bölüm: Mehmed Esad Safvet Paşa ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri**
Dr. Öğr. Üyesi Pelin İSKENDER KILIÇ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
- 17. Bölüm: II. Meşrutiyet Döneminde İlk ve Orta Öğretimde Alan Eğitimi**
Doç. Dr. Şahin ORUÇ, Yıldız Teknik Üniversitesi
- 18. Bölüm: II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Eğitimi Sistemine Yönelik Metinler**
Doç. Dr. Savaş KARAGÖZ, Aksaray Üniversitesi
- 19. Bölüm: Türkiye'de Geçmişten Günümüze Müzecilik ve Müze Eğitimi**
Doç. Dr. Cemil Cahit YEŞİLBURSA, Gazi Üniversitesi
- 20. Bölüm: Türkistan Şehirlerinde Eğitim-Öğretime Genel Bir Bakış**
Prof. Dr. Orhan DOĞAN, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aysel ERDOĞAN, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
- 21. Bölüm: Türkiye'de Özel Eğitim**
Dr. Öğr. Üyesi Adem Doğan, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- 22. Bölüm: Türk Eğitim Tarihi Terimleri Sözlüğü-Faydalı Linkler**
Doktora Öğrencisi Bilgen KELEŞ, Amasya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	iv

I. KISIM: BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE KADAR TÜRK EĞİTİM TARİHİ

1. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM TARİHİ, TÜRK EĞİTİM TARİHİNİN KONUSU, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Giriş.....	3
1. Eğitim Tarihi Araştırmalarında Kapsam ve Yöntem	4
2. Eğitim Tarihi Araştırmalarının Kaynakları	6
Bölüm Özeti	9
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	10
Kaynaklar.....	10

2. BÖLÜM

İSLÂMİYET ÖNCESİ TÜRKLERDE EĞİTİM-ÖĞRETİM VE BİLİM

Giriş.....	11
1. Askeri Eğitim	12
2. Toplumsal ve Mesleki Eğitim.....	14
3. Bilim ve Düşünce	15
4. Yazı, Dil ve Edebiyat.....	18
5- İslamiyet Öncesi Türk Devletleri'nin Eğitiminin Genel Özellikleri.....	21
Bölüm Özeti	23
Kaynaklar.....	23

3. BÖLÜM

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİNDE EĞİTİM

Giriş.....	26
1. Cami-Okul Müessesesi.....	26
1.1. Eğitim Halkaları	27
2. İlmî Eserlerin Muhafazası: Kütüphane.....	28
3. Küttab ve Mektepler	28
4. Medrese Müessesesi	29
4.1. Tamgaç Buğra Han Medresesi ve Vakıf Belgesi	32
Bölüm Özeti	37
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	38
Kaynaklar.....	40

4. BÖLÜM

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ DÖNEMİNDE EĞİTİM

Giriş.....	41
Selçuklu Kültür ve Medeniyetini Hazırlayan Ortam	42
Büyük Selçuklu Devleti'nden Önceki Eğitim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış.....	43
1. Selçuklu Kültür Müesseseleri.....	44
1.1. Selçuklu Medreselerin Kurulmasını Gerektiren Sebepler ve Nizâmiye Devri.....	44
1.2. Nizâmülmülk'ün Selçuklu Eğitim Sistemindeki Önemi (1018-1092)	46
1.3. Nizâmiye Medreseleri.....	47
1.4. Nizâmiye Medreselerinin Kurulduğu Şehirler ve Özellikleri.....	48
2. Nizâmiye Medreselerinin Öğretim Kadrosu	49
2.1. Müderrisler	49
2.2. Muîdler	50
3. Selçuklu Medreselerinde Öğrenciler ve Öğretim Programları	51
3.1. Öğrenciler	51
3.2. Nizâmiye Medreselerinde Derslerin Amacı ve Okutulan Dersler.....	54
4. Kütüphaneler.....	56
5. Selçuklar Zamanında Dil ve Edebiyat	57
6. Selçuklu Eğitim Sisteminde Medrese Vakıf İşleyişi	58
Bölüm Özeti	58
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	59
Kaynaklar.....	61

5. BÖLÜM

TÜRKİYE SELÇUKLULARI VE ANADOLU BEYLİKLERİNDE EĞİTİM

Giriş.....	63
1. Türkiye Selçukluları ve Beyliklerde Eğitim Hayatı ve Medreseler.....	70
1.1. Türkiye Selçuklularında Medreselerin Kurulması.....	70
1.2. Türkiye Selçuklularında Medreselerin Yapısı ve Medrese Hayatı.....	70
2. Türk Tarihinde Beylikler Dönemini Hazırlayan Koşullar	73
2.1. Beyliklerin Ortaya Çıkması ve Anadolu Beyliklerinin Türk Tarihindeki Önemi.....	74
3. Türkiye Selçuklularında Ahilik ve Mesleki Eğitim	77
3.1. Ahilik.....	77
3.2. Ahilerde Eğitim	78
Bölüm Özeti	80
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	80
Kaynaklar.....	82

6. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE KURULUŞ VE YÜKSELİŞ DÖNEMİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

Giriş	85
1. Osmanlılarda Çocukların Eğitim - Öğretimi: Sıbyan/Mahalle Mektepleri	87
2. Osmanlılarda Medreseler ve Medrese Eğitimi	89
2.1. Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri	90
2.2. İstanbul'un Fethini Müteakip Kurulan Osmanlı Medreseleri ve Eğitim-Öğretim Sistemi	91
2.3. Medreselerin Gerileme ve Bozulması Söylemi Hakkında Düşünceler	94
2.4. Osmanlıda Müderrislik	95
3. Osmanlılarda Seçkinlerin Eğitimi	96
3.1. Şehzadegân Mektebi	96
3.2. Enderun Mektebi	97
4. Osmanlılarda Yaygın (Halkın) Eğitim	99
4.1. Ahilik ve Eğitim	100
4.2. Tekke, Zaviyeler ve Dergâhlar	101
4.3. Camiler	102
4.4. Kütüphaneler ve Sahaflar	103
4.5. Kahvehaneler	104
4.6. Devlet Adamlarının ve Zenginlerin Konakları	104
5. Askeri Amaçlı Eğitim-Öğretim Veren Kurumlar	105
Bölüm Özeti	105
Bölüm Değerlendirme Soruları	106
Kaynaklar	107

7. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE TANZİMAT'A KADAR EĞİTİMDE YENİLEŞME HAREKETLERİ (1776-1839)

Giriş	109
1. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Farklı Öğretim Kurumları	111
2. Sultan I. Abdülhamid Dönemi (1774-1789)	112
3. Sultan III. Selim Dönemi (1789-1807)	115
4. Sultan IV. Mustafa Dönemi (1807-1808)	119
5. Sultan II. Mahmud Dönemi (1808-1839)	119
Bölüm Özeti	124
Bölüm Değerlendirme Soruları	125
Kaynaklar	126
Zaman Dizini	128

8. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ TANZİMAT DÖNEMİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

Giriş.....	129
1. Tanzimat Dönemi Eğitim Teşkilatı	130
2. Tanzimat Dönemi Eğitim Kurumları	133
2.1. İlk öğretim Kurumları.....	134
2.2. Orta öğretim Kurumları	136
2.3. Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları	141
2.4. Yüksek öğretim.....	142
2.5. Öğretmen Yetiştiren Kurumlar	144
2.6. Azınlık ve Yabancı Okullar	145
Bölüm Özeti	147
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	148
Kaynaklar.....	149

9. BÖLÜM

MUTLAKİYET (II. ABDÜLHAMİD) DÖNEMİ EĞİTİMİ (1876-1909)

Giriş.....	152
1. II. Abdülhamid Dönemi Genel Özellikleri (1876-1909).....	152
2. II. Abdülhamid Döneminin Genel Eğitimsel Özellikleri	153
3. II. Abdülhamid Döneminde İlköğretim.....	156
4. II. Abdülhamid Döneminde Rüşdiyeler.....	156
5. II. Abdülhamid Döneminde İdadiler	157
6. II. Abdülhamid Devrinde Sultaniler.....	157
7. II. Abdülhamid Döneminde Darülfünun	157
8. II. Abdülhamid Döneminde Mekteb-i Mülkiye.....	159
9. II. Abdülhamid Döneminde Öğretmen Yetiştirme	159
10. Okul Müfredat ve Programlarındaki Değişiklikler	159
11. II. Abdülhamid Dönemi Ders Kitapları	161
12. II. Abdülhamid Dönemi Sansürü	162
13. Sansür Karşısında Öğretmenler	166
14. II. Abdülhamid Döneminde Yabancı ve Azınlık Okulları.....	167
15. İstatistiklerle II. Abdülhamid Dönemi Eğitimi.....	168
Bölüm Özeti	168
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	169
Kaynaklar.....	170

10. BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ EĞİTİMİ

Giriş.....	173
1. İttihat ve Terakki Partisi'nin Eğitim Politikası.....	175
2. II. Meşrutiyet Dönemi'nde İlköğretim	177
3. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Ortaöğretim.....	179
4. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Yükseköğretim.....	179
5. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Özel Öğretim	181
6. Diğer Okullar	183
7. II. Meşrutiyet Dönemi Ders Kitapları	183
8. İttihat ve Terakki'nin İdeoloğu olarak Ziya Gökalp.....	186
Bölüm Özeti	189
Bölüm Değerlendirme Soruları	189
Kaynaklar.....	190

11. BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ EĞİTİM TARİHİ

Giriş.....	193
1. I. Maarif Kongresi	194
2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu	195
3. Yabancı Uzmanlar	196
4. Yeni Türk Alfabesinin Kabulü	198
5. Yaygın Halk Eğitimi	201
6. Üniversite Reformu	207
Bölüm Özeti	210
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	211
Kaynakça.....	212

12. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM POLİTİKALARI (1938-1950)

Giriş	215
1. İnönü Dönemi'nde Eğitim	217
2. İlköğretim.....	221
3. Ortaöğretim	224
4. Yükseköğretim	225
5. Öğretmen Yetiştirme	227
Bölüm Özeti	229
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	230
Kaynakça.....	232

13. BÖLÜM

1950'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE EĞİTİM FAALİYETLERİ

Giriş.....	235
1.1. Okul Öncesi Eğitim	236
1.2. İlköğretim ve Orta Okullar.....	238
1.3. Ortaöğretim- Liseler.....	244
1.4. Çıraklık ve Yaygın Eğitim	250
1.5. Uzaktan Eğitim.....	252
1.6. Üniversiteler.....	253
1.7. Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Modelleri	255
Bölüm Özeti	263
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	263
Kaynaklar.....	264

II. KISIM: TÜRK EĞİTİM TARİHİNE YÖNELİK ÖZEL KONULAR

14. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM TARİHİNDE VAKIFLARIN YERİ VE ÖNEMİ

Giriş.....	269
1. Vakfın Tanımı, Tarihçesi, İşleyişi ve Türleri	270
1.1. Vakıf Nedir.....	270
1.2. Vakıf Müessesesinin Tarihçesi.....	271
1.3. Vakıf Müessesesinin Kuruluşu ve İdaresi	272
1.4. Vakıf Müessesesinin Çeşitleri	273
1.5. Vakfiye'nin İçeriği ve Vakıf Görevlileri	274
2. Tarihi Süreç İçerisinde Vakıf-Eğitim İlişkisi.....	275
2.1. İslamiyet'ten Sonra Vakıf-Eğitim İlişkisi.....	275
2.2. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Dönemi Vakıf -Eğitim İlişkisi.....	276
2.3. Osmanlı Dönemi'nde Vakıf -Eğitim İlişkisi.....	276
2.4. Osmanlı Dönemi'nde Vakıf Kütüphaneleri	279
2.5. Osmanlı Dönemi'nde Eğitimin Finansmanı Açısından Vakıflar.....	280
2.6. Cumhuriyet Dönemi'nde Vakıf-Eğitim İlişkisi	281
Bölüm Özeti	281
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	283
Kaynakça.....	284

15. BÖLÜM

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E ÖĞRETMEN YETİŞTİRME MODELLERİ

Giriş.....	287
1. Öğretmen Okullarına Duyulan İhtiyaç.....	289
2. Darülmuallimin.....	290
2.1. Tanzimat Dönemi	290
2.2. II. Abdülhamit Dönemi.....	292
2.3. II. Meşrutiyet Dönemi.....	293
2.4. Taşra Darülmualliminleri	294
3. Darülmuallimat	296
3.1. Tanzimat Dönemi	296
3.2. II. Abdülhamit Dönemi.....	297
3.3. II. Meşrutiyet Dönemi.....	298
3.4. Taşra Darülmuallimatları	301
4. Öğretmen Yetiştiren Diğer Kurumlar.....	303
4.1. Menşe-i Muallim	303
4.2. Darülmuallimin-i Musiki	303
4.3. Terbiye-i Bedeniye Muallim Mektebi.....	303
4.4. Ana Muallime Mektebi.....	304
Bölüm Özeti	306
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	306
Kaynaklar.....	308

16. BÖLÜM

MEHMED ESAD SAFVET PAŞA VE TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ YERİ

Giriş.....	311
1. I. Maârif Nazırlığı.....	313
1.1. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin Kuruluşu.....	314
1.2. Maârif-i Umumiye Nizâm-nâmesi	315
1.3. Maârif-i Umumiye Nizâm-nâmesi.....	319
1.4. Maârif-i Umumiye Nizâm-nâmesi ile Getirilen Yenilikler	320
1.5. Dârü'l-muallimat'ın Açılması.....	323
1.6. Darü'l-fünûn'un Yeniden Açılması	324
2. II. Maârif Nazırlığı	326
3. III. Maârif Nazırlığı.....	327
Bölüm Özeti	327

Bölüm Değerlendirme Soruları.....	329
Kaynaklar.....	330

17. BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İLK VE ORTA ÖĞRETİMDE ALAN EĞİTİMİ

Giriş	333
1. Türkçe Dersi Alan Eğitimi	335
2. Coğrafya Dersi Alan Eğitimi	337
3. Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık Bilgisi Alan Eğitimi	338
4. Geometri Dersi Alan Eğitimi.....	340
5. Fen Bilgisi Dersi Alan Eğitimi	341
6. Tarih Dersi Alan Eğitimi	342
Bölüm Özeti	345
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	345
Kaynakça.....	346

18. BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE YÖNELİK METİNLER

Giriş.....	347
1. İkinci Meşrutiyetten Cumhuriyete Türk Eğitimi Sistemine Yönelik Metinler (1908-1928).....	349
1. Medrese Devri	368
2. Tanzimat Mektebi	369
3. Meşrutiyet Mektebi	370
4. Türkçülük Siyaseti Tamimi Maarif Siyaseti Emek Mektebi Usulü.....	370
Bölüm Özeti	386
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	389
Kaynaklar.....	389

19. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MÜZECİLİK VE MÜZE EĞİTİMİ

Giriş.....	391
1. Dünyada Müzecilik.....	392
2. Müze Tanımları	395
3. Müzenin İşlevleri.....	396
4. Cumhuriyetten Önce Müzecilik ve Müze Eğitimi	398
5. Cumhuriyet Döneminde Müzecilik ve Müze Eğitimi	403

Bölüm Özeti	409
Bölüm Değerlendirme Soruları	410
Kaynaklar.....	411

20. BÖLÜM

TÜRKİSTAN ŞEHİRLERİNDE EĞİTİM- ÖĞRETİME GENEL BİR BAKIŞ

Giriş.....	415
1. Medreseler ve Medreselerde Eğitim-Öğretim Gören Öğrenciler	421
2. Mektep- Medreselerde Eğitim Öğretim Yöntemi - Dersler ve Ders İçerikleri	430
3. Medreselerin Kurulmasında Vakıfların Rolü	433
Bölüm Özeti	435
Kaynakça.....	436

21. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖZEL EĞİTİM

Giriş.....	440
1. Özel Eğitimin Tanım ve Amacı	441
2. Özel Eğitimin Temel İlkeleri.....	442
3. Özel Eğitimde Engel Türleri.....	443
3. Türkiye'de Özel Eğitimin Tarihsel Gelişimi	445
4. Özel Eğitim Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması ve Örgütsel Yapısı	448
5. Türkiye'de Engelli Bireylerde Durum.....	450
6. Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Bireylere Sağlanan Eğitim Olanakları	453
7. Özel Eğitimin Uygulanması Alanında Yaşanan Sorunlar	456
Bölüm Özeti	457
Bölüm Değerlendirme Soruları	458
Kaynaklar	461

22. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM TARİHİ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ-FAYDALI LİNKLER

Sözlük.....	465
Faydalı Linkler	473
Yazarlar Hakkında.....	477

I. KISIM

BAŞLANGIÇTAN

GÜNÜMÜZE KADAR TÜRK

EĞİTİM TARİHİ

---

1. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM TARİHİ, TÜRK EĞİTİM TARİHİNİN KONUSU, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Dr. Öğr. Üyesi Cihan KARA
Artvin Çoruh Üniversitesi

*“Türkiye Cumhuriyetinin temeli költürdür”
(Mustafa Kemal Atatürk)*

Bölüm Kazanımları

- Türk eğitim tarihinin kapsam ve yöntemini açıklayarak yazma/söyleme.
- Türk eğitim tarihin kaynaklarını açıklayarak yazma/söyleme.

Giriş

Tarih bir milletin kökü demektir. Köksüz ağaç yaşayamayacağı gibi, tarihsiz millet de yaşayamaz. Milletlerin hayatında tarihin büyük bir yeri vardır. Varlıklarını devam ettirmek azminde olan milletler, kendi tarihlerine önem vermek zorundadırlar. Çünkü milli tarih herşeyden önce milli şuur demektir. Milletleri ayakta tutan, onlara hayatiyet veren, yaşama ve ilerleme azmini aşıl原因 başlıca güç kaynağı bu milli şuurdur. Küçük büyük bütün milletler kendi tarihlerinin araştırılmasına büyük önem vermektedirler. Dünya tarihinde en çok ve en büyük devletler ve imparatorluklar kuran millet (aşağı yukarı 125 kadar), Türk milletidir. Bundan dolayı Türk milletinin tarihini her milletten daha fazla önemsemesi umulur. Bir Türk devleti sahneden çekildiği zaman mutlaka bir başka Türk devleti genç bir fidan gibi üç kıtada boy vermiştir. Bu denli geniş bir coğrafyaya yayılmış Türk tarihi zaman bakımından çok derin, mekan bakımından son derece geniştir. Dolayısıyla bütün Türk tarihinin araştırılmasına ne kadar kadar yetenekli ve hazırlıklı olunursa olsun veya ne kadar konu ve zaman sınırlaması yapılırsa yapılsın bir tek kişinin gücü asla yetmeyecektir (Köymen, 2018, s. 44-76). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı forsunda yer alan 16 büyük Türk devletini temsilen 16 yıldız almaktadır. Bunların ortasında ise tarihte kurulmuş Türk devletleri zincirinin en

son ve en mühim halkası olan Türkiye Cumhuriyeti devletini temsilen en büyük bir yıldız yer almaktadır. Bu devletlerin içerisinde herhalde en gelişmiş kurumları, yöntemleri ve en çok kitleselleşmiş ve uzmanlaşmış donanım ve birikimiyle Türkiye Cumhuriyeti eğitim alanındaki icraatlarıyla da en başta gelmektedir. Bir eğitim tarihçisinin ulaşacağı tarihi kaynak zenginliği bakımından da düşünüldüğünde doğal olarak bu son halkaya ağırlık vermesi beklenmelidir.

Eğitim disiplinlerarası bir çalışma alanıdır. Kuram ve kavramlarını psikoloji, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi alanlardan almıştır. Eğitsel araştırmalar yöntem ve tekniklerde de diğer bilim dallarından faydalanır. Bu yöntemlerin bazılarını olduğu gibi kullanırken bazılarını ise eğitim ortamlarında uygularken değişime uğratmıştır. Psikolojinin bireysel analizi, sosyolojinin sosyal surveyi, antropologun katılmalı gözlemi, ekonomistin analizi böyledir (Balcı, 2007, s.16). Disiplinler arası olan eğitim, kendi tarihine ilişkin araştırmalarda da diğer bilimlerden yararlanır. Bundan dolayı eğitim tarihi araştırmaları, eğitim bilimiyle ilişkisi olan temel bilim dallarıyla yürütülür. Eğitim bilimi, öncelikle felsefe, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerle doğrudan ilişkilidir. Eğitim üzerine yapılacak araştırmalar, bu bilimlerden bağımsız olarak yürütülemez (Şimşek, 2009, s.46). Bununla birlikte eğitim tarihi araştırmaları bir eğitim disiplini olarak ele alınmaktan çok genelde tarih araştırmalarının bir kolu biçiminde gelişmiştir. Bu nedenle Türk eğitim tarihi, genel Türk tarihi içinde yer alan, eğitim ile ilgili bir Tarih bilimidir (Akyüz, 2009, s.1).

1. Eğitim Tarihi Araştırmalarında Kapsam ve Yöntem

Son yıllara kadar “maârif tarihi” terimi hem eğitim tarihini hem de eğitim bilimleri tarihini içermektedir. Eğitim tarihi, öğretim ve eğitim düşüncesinin, eğitim kurumlarının, olaylarının, deneyimlerinin ve uygulamalarının tamamını kapsar. Eski dönemlerden günümüze kadar bütün kuram ve uygulamaları inceleyen bir bilim dalı olarak araştırma alanı siyasal, toplumsal ve kültürel değişimler tarihi çerçevesinde gerçekleşmektedir (Binbaşoğlu, 2005, s. 656). Bu araştırmalar tek bir ülkeyi veya tek bir konuyu içerebilir. Akyüz'e göre Türk Eğitim tarihinin eğitim boyutu açısından kapsadığı alanlar şunlardır (Akyüz, 2009, s. 2): Halk ve yetişkinler eğitimi, yaygın eğitim kurumları, kitle iletişim araçları ve etkileri, toplumun çocuk yetiştirme yöntemleri, toplumda ortaya çıkan eğitim düşüncesi ve uygulamaları, toplumun eğitim ve bilim anlayışı, eğitim değerleri, atasözleri, destanlar, masallar, ninniler, ahlâkçılar, siyasetnameler vb. öğretim boyutu açısından ise Türk eğitim tarihinin kapsamını şöyle açıklar (Akyüz, 2009, s. 2): Okullar, okul binaları, ders program ve kitapları, öğrencilerin ödüllendirilmesi ve disiplini, öğrenci karne

ve diplomaları, okul, öğrenci ve öğretmenlerle ilgili her çeşit bilgi, belge, devletlerin, rejim ve hükümetlerin eğitim amaçları, eğitim felsefeleri, eğitim ve öğretmen sorunları, eğitimle ilgili belgeler, devlet adamlarının söylev ve demeçleri, eğitim sisteminin yapısı, işlevi, eğitim ıslah çalışmaları, eğitimci ve öğretmenlerin anı, görüş ve düşünceleri, eğitimcilerin geliştirdiği eğitim düşüncesi, okul ve öğretmenlerin toplumdaki yeri ve etkisi vb. Kapsamı oldukça geniş tutulan eğitim tarihi araştırmaları, kaynakları bakımından da oldukça zengindir.

Eğitim araştırmaları genelde dört araştırma türü altında gerçekleştirilmektedir. Bunlar: *betimsel*, *nedensel*, *genelleme* ve *temel (kuramsal) araştırmadır*. Betimsel araştırmanın iki alt dalı bulunmaktadır: Tarihsel ve çağdaş araştırma. Eğitim tarihi araştırmaları betimsel araştırma grubunda yer almaktadır. Eğitim tarihi araştırmalarında, genel bir başlık altında toplanabilecek çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bu genel yöntemin adı nitel araştırma yöntemidir. Çeşitli disiplinlere dayanan ve kuvvetli teorik temelleri olan nitel araştırmalar, özellikle sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe ve dil bilimlerinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Nitel araştırma yöntemini kullanan disiplinlerin ortak yanı insan davranışını, içerisinde bulunduğu ortam içinde ve çok yönlü olarak anlamaya çalışmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 1999, s.14). Nitel araştırmalarda veri toplama yöntemleri, genel olarak görüşme, gözlem ve doküman incelemesinden oluşur. Eğitim tarihi araştırmalarında da en fazla doküman incelemesi kullanılır. Bu yöntemle araştırmacı, elde ettiği belgeleri belirli bir çerçevede ve birbiriyle ilişkilendirerek, ilgili kültür ya da uygarlığa ilişkin, bütüncül bir resim elde etmeye çalışır. Bu yöntemin geçmiş toplumlara ait kültürler, gelenekler, kurumlar, yaşantılar ve devlet politikalarına ilişkin bilgilerin elde edilmesinde önemli bir yeri vardır (Şimşek, 2009, s.42). Kaynakları değerlendirirken öncelikle tarih araştırmacısı bütün önceki çağlar ile kendi çağı arasında bir uçurum yaratan ortam ve zihniyet farklılıklarını kavramalıdırsonra da yaşanan anın kendine özgü karakterinin geçmişteki o ortam ve zihniyetten bugüne nasıl geliştiğine bağlı olduğunu göz önünde bulundurmalıdır (Tosh, 1997, s.16).

“Türk eğitim tarihinin amacı, en eski devirlerden günümüze kadar Türk milletinin ürettiği, benimseyip geliştirdiği eğitim ve öğretim ile ilgili düşünceleri, kurumları, uygulamaları ortaya koymak, insan yetiştirme düzenini ve nasıl bir insan tipi yetiştirilmeye çalışıldığını araştırmak, Türk topluluklarının mutluluğu ve mutsuzluğu ile eğitim ve öğretimlerinin ilişkisini araştırmak, bugünkü eğitim sorunlarımızı en iyi biçimde çözebilmek için geçmişten nasıl bir ders çıkarılabileceğini tartışmaktır.” Türk eğitim tarihi bu minvalde tarihi bilinen ilk Türk topluluğu ile başlar (Akyüz, 2009, s.1). Türk Eğitim Tarihi; Türklerin Orta Asya'dan başlayıp, günümüze kadar eğitim ve öğretim alanında geçirdiği değişimlerdir. Türk toplulukları da diğer kavimler